

kukat'. *Vzduch menej fúka*. Nonsense často vznikne pri ďalšom, často zbytočnom dopĺňovaní odpovede, pri argumentácii a vysvetľovaní istého tvrdenia, prípadne narušením či zabudnutím na východisko a jadro výpovede: *Všetky zvieratá majú mláďatá (okrem samcov)*. *Kvety sú po celej lúke, asi aj krajine*. *Slnko vábi ľudí vonku, deti chodia do prírody, ale iba vtedy, keď svieti slnko*. Detská naivita, nepozornosť, omyl hrá významnú úlohu aj pri tvrdeniach, kde mechanicky použijú nejaký frazeologický zvrät alebo iné známe ustálené spojenie alebo ich časť, napr.: *Slnko je takej veľkosti ako mesiac*. *Slnko je krásne pri západe slnka*. *Kvety sú jedovaté*. *Lastovičky si veselo hladujú; stoja a pozerajú na krásy prírody; sadajú na autá, čo idú pod nimi*.

5.1. B. Šimonová (1994), analyzujúc tvorbu Feldeka, Heviera, Moravčíka a iných autorov píšucich pre deti a mládež, považuje nonsense predovšetkým za hru, uvoľnenú, bezuzdnú, slobodnú, boriacu predstavu o harmónii a nútiacu poznať realitu s jej protirečieniami. Práve tento postulát poznania je prítomný aj v detskom nezmysle ako výsledku vyriešenej divergentnej úlohy. Akokoľvek sa nám to zdá protirečivé, mnohé žiacke výroky dokladajú pomerne obsiahlu sumu poznatkov o svete prírody, vytváranie vlastných úsudkov i zaujímanie kritických postojov k okolitému svetu, napr.: *Slnko je ohnivá guľa, sú teplé kamene*. *Kvety sú chránené*. *Vzduch je kyslík, dusík a kysličník uhličitý; má dôležitú úlohu; je preto taký špinavý, lebo sa z fabriky vypúšťajú kadejaké chemikálie a rôzne nečistoty*. V našom prieskume nonsense z hľadiska verbálnej kreativity vystupoval ako riešenie s najvyšším stupňom originality a vytvárali ho žiaci s najlepším priemerným prospechom so známkou zo slovenského jazyka 1,3, v priemere viac chlapci ako dievčatá (63 % — 37 %), menej žiaci vidieckej školy ako mestských škôl. Nonsense teda môžeme zaradiť na jednej strane k tej väčšine rečníckych, štylistických a syntaktických chýb, ktoré vznikajú z nepozornosti a nesústreďenosti žiakov, neprameňia však v menej vyspelom intelektu či v nevedomosti, skôr sú prejavom neúplnosti a nesystematickosti získaných poznatkov. Je odrazom omylov detského pozorovania i naivného vysvetľovania tajomného sveta prírodných javov, čo sa zákonite odrazilo aj v štylistickej nepresnosti a neobratnosti vyjadrovania, či v unáhlenom vynášaní súdov. Nízky výskyt nonsenseových výpovedí nám zatiaľ neumožnil ich podrobnejšiu klasifikáciu, či uplatnenie syntaktických a lexikálnych kritérií pri ich analýze. No naznačené okolnosti ich vzniku poukazujú pri ich skúmaní na nemalé možnosti prenikania do procesov myslenia žiaka mladšieho školského veku.

5.2. Pre učiteľa, ktorý má na mysli i osobnostný rozvoj žiaka, nielen jeho encyklopedické vedomosti, z toho vyplýva potreba neustáleho dopĺňania informácií, spresňovania významov slov a slovných spojení a s tým spojené budovanie väčšej zodpovednosti za výsledky svojho pozorovania stvárneného v ústnom či písomnom prejave. Výsledky divergentných úloh, ako pro-

dukty kreatívnych myšlienkových procesov, by nikdy nemali zostať nepovšimnuté. Jednak sú priestorom pre slobodné samovyjadrenie žiaka, odrážajú nielen stupeň pochopenia poznatkov, ale pre vnímateľného učiteľa odkrývajú štruktúry organizovanosti slovnej zásoby žiakov a môžu sa tiež stať zrkadlom, ktoré odráža dominantné sklony a postoje žiakov k okolitému svetu.

Literatúra

- KALA, M. — BENEŠOVÁ, M.: Písomný a mluvený prejav žiakov základnej školy. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1989. 480 s.
- Malá československá encyklopedie. IV. svazek M — Pol. Praha, Academia 1988.
- MARŠÁLOVÁ, L.: Psycholingvistická analýza vývinu lexiky. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1982. 216 s.
- STEJSKALOVÁ, M.: K analýze verbálnej kreativity na prvom stupni základnej školy. In: Všeobecné a špecifické otázky jazykovej komunikácie. 2. Red. P. Odaláš — V. Patráš. Banská Bystrica, Pedagogická fakulta 1991, s. 282—290.
- STEJSKALOVÁ, M.: Syntaktická analýza divergentnej úlohy so zreteľom na tvorivosť. In: Acta Universitatis Matthaei Belii. Red. J. Hroncová, Banská Bystrica, Pedagogická fakulta UMB 1994, s. 145—147.
- STEJSKALOVÁ, M.: Psycholingvistická analýza riešenia divergentných úloh. Príspevok prednesený na konferencii Sociolingvistické a psycholingvistické aspekty jazykovej komunikácie. Banská Bystrica 6—8. 9. 1994 (v tlači).
- ŠIMONOVÁ, B.: Žáner v pohybe. (Reflexie o rozprávke). 1. vyd. Banská Bystrica, Univerzita Mateja Bela 1994. 92 s.
- ZELINA, M.: Aktivizácia a motivácia žiakov na vyučovaní. Banská Bystrica, Krajský pedagogický ústav 1991. 73 s.

K ranému štádiu vývinu detskej reči

Marianna Sedláková

Pedagogická fakulta UPJŠ, Prešov

„Reč v univerzálnom zmysle je fyzicko-psychická schopnosť človeka ako prírodno-spoločenskej bytosti vytvárať artikulované zvuky, spájať ich ako materiálnu formu s vnútornými psychickými ideálnymi obsahmi (vne- mami, predstavami, pojmami, myšlienkami, citmi a vôľou) a pomocou týchto artikulovaných zvukov realizovať vzájomnú komunikáciu s inými členmi spoločenského celku“ (Ondruš — Sabol, 1981, s. 17). Na základe takejto definície možno vyčleniť tri základné zložky reči: fyziologicko-akustickú (fyzicko-akustické podmienky tvorenia zvukov), psychickú (prežívanie, myslenie) a sociálnu (komunikácia). V uvedenej postupnosti korešpondujú